

eksistentielt mættet begreb som almendannelse til at legitimere stofvalget og prioriteringerne i gymnasiets videre udvikling over for slagord som erhvervsrettethed, læringskompetence og omstillingsparathed. Det kan forekomme problematisk at skrive en historisk fremstilling og et kampskrift i ét, men det kan være, at det var det, der var brug for. Vi har fået en ny klassiker inden for historieskrivningen om den lærde skole og gymnasiet.

Jesper Eckhardt Larsen

JØRGEN JENSEN: Danmarks Oldtid. Ældre Jernalder. 500 f.Kr. – 400 e.Kr. København, Gyldendal 2003. 685 sider. 499 kr. pr. bind (i subscription: 399 kr., 4 bind: 1596 kr.).

Med sit 3. bind af værket Danmarks Oldtid er Jørgen Jensen (JJ) nu nået til den ældre jernalder, hvor man for første gang i den danske oldtid støder på egentlige vidnesbyrd om krige, stammeforbund, magtcentre og andre samfundsforandringer der forbinder en tåget fortid med de emner og perioder historikere normalt beskæftiger sig med. Selvom undertegnede foretrak det mere brede og poetiske 1. bind om stenalderen, er der ikke tvivl om at de fleste historikere vil finde 3. og det kommende 4. binds indhold mere relevant.

Alle de gode ting der prægede de to første bind og som blev fremhævet i anmeldelsen i HT 102, hefte 2, findes ligeledes i bind 3. Det gælder naturligvis den smukke opsætning og Kirsten Kleins fotografier og ikke mindst JJ's små resumeer der indleder hvert hovedkapitel. Disse indledninger er som resten af værket ualmindelig velskrevne.

Hvert af de foregående bind har haft et omdrejningspunkt der kom til syne gennem værkets disposition og sprogtone. Det gælder også for det nærværende der som undertitel kunne have haft: »tabet af de gode gamle dage«. Hovedemnet i værket er den samfundsudvikling der skete ved overgangen til den yngre jernalder: Danmark blev forandret fra fredeligt fællesskab af ligemænd til krigerisk høvdingedømme; den egalitære landsbyhygge blev som følge af større historiske begivenheder i resten af Europa omformet til et overherredømme fra et luksusomgærdet aristokrati.

Historien om denne forandring fremstilles på flere planer. Dels skinner den igennem i kapitlernes titler: »Forvandlingens århundreder«, »Forvandlingens tid«, »Et nyt aristokrati« og »Urotider«, dels i de enkelte kapitlers disposition, hvor der indledes med en grundig gennemgang af den europæiske historie i samme periode: Romerrigets besvær-

ligheder, germanske stammers hærgen, uroligheder ved Limesgrænsen og markomannerkrigene er blandt de emner man får grundigt præsenteret som bonus ved siden af gennemgangen af den danske jernalder. De efterfølgende beskrivelser af den danske jernalder virker derefter som en fredelig kontrast – fra det urolige Europa vender man gang på gang tilbage til det fredelige danske landsbyfællesskab.

Det virker som en gennemgående tese og rød tråd i værket at der i løbet af den ældre jernalder sker en sammensmeltning af den europæiske krigeriske, aristokratiske samfundsstruktur og den oprindeligt fredelige danske landsbyidyl. Krigen rykker bogstaveligt talt tættere og tættere på sammen med romerske luksusvarer og en feudal samfundsform, indtil forvandlingen kulminerer i værkets sidste afsnit om de store våbenofferfund, som vidner om gentagne angrebsbølger fra syd og øst, og det sydsjællandske Himlingøjedynastis magt og rigdom der kommer til udtryk gennem luksusbegravelser og rang- og standssymboler.

Det er fra den ældre jernalder de første skriftlige kilder om det nordlige Europa fremkommer med Tacitus' og Cæsars beskrivelser af germanerne. JJ bruger disse kilder som sprogligt krydderi og som kontrast til de materielle fund snarere end som egentlige kilder – og med god grund. Tacitus beskrev således nærmere sine egne fordomme om barbarer end de nordlige stammers egentlige skikke, og f.eks. hans udsagn om barbarernes skægvækst og ligegyldighed over for guld modsiges af de glatragede moselig og de mange guldfund.

Som dele af den store fortælling om den spæde begyndelse til det feudale kongerige Danmark indgår grundige redegørelser for de arkæologiske hovedkilder til den ældre jernalder, der er en af de mest intensivt undersøgte perioder i de sidste tiår. Udviklingen skimtes således bl.a. gennem store landsbyudgravninger som Hodde og Vorbasse, hvor huskonstruktioner, hegn, palisader, gårdstørrelser etc. tegner konturerne af en ændring i samfundets opbygning og subsistensøkonomien. Som det var tilfældet med 2. bind gør JJ sit bedste – og det er ret godt – for at gøre hustypologi og landsbyforandringer interessante, men det er nu en gang utaknemmelige emner. Så er der – bogstaveligt talt – mere kød på en kildegruppe som moseligene der giver et både mere gådefuldt og mere personligt indtryk af perioden, og som JJ vender tilbage til flere gange i løbet af værket når han bevæger sig fra strukturer til det enkelte forhistoriske menneskes liv, død og fremtoning.

To andre fundgrupper der dominerer perioden, er dels de mange unikke luksusvarer som den fremvoksende elite på den ene eller anden måde kom i besiddelse af fra det store udland, dels de store våben-

offerfund. Begge grupper beskrives indgående og med gode illustrationer og stadige overvejelser om deres funktion og betydning. Naturligvis er der tale om et oversigtsværk, så ikke alle tolkningsmuligheder kan gennemgås, men JJ er både detaljeret og grundig, og ved endt læsning føler man sig utrolig velinformeret om så forskellige ting som Gundestrupkarrets udformning og mulige proveniens, glasfremstilling, vognmageri, klædefremstilling, jernproduktion, krigerudstyr, mønters udbredelse og romersk drikkeservices bestanddele. Luksusimportvarerne kendes især fra rige grave, og også her lader JJ læseren stifte bekendtskab med enkeltindivider fra jernalderen og deres mulige livsforløb. Som eksempel på dette kan nævnes den rige kvindegrav fra Benstrup (s. 316ff) og Himlingøjegravene.

Da det er de samme fundgrupper der dominerer gennem hele perioden, kan dispositionen til tider give anledning til lidt irritation. Enkelte steder føler man at historien gentager sig når landsbystruktur, moselig eller våbenofre behandles igen og igen. Således er der f.eks. to underkapitler med overskriften »Den hellige mose« med 100 siders mellemrum. Egentlige fejl skal man lede længe efter, men det kan f.eks. forvirre at der i forbindelse med jernproduktion bruges udtrykket skaktovn og slaggegrubeovn vilkårligt om den samme type. Det er yderst svært at finde noget der er værd at kritisere i værket, det skulle da lige være at JJ gerne måtte forholde sig endnu mere diskuterende til de mange tolkninger af periodens sociale sammenhænge og magtstrukturer end han gør, og at vægten på især den romerske historie nogen gange kan virke lidt massiv. Således bruges de første 20 sider af værket på at gennemgå den europæiske historie – først på s. 23 lander man hjemligt og trygt ved et billede af Særløse Overdrev – så er man i den grad tilbage i Danmark.

Forfatteren mestrer dog til fulde kunsten at lade velunderbygget videnskabelighed krydre med litterære virkemidler der skaber stemninger og følelser og vidner om hans kærlighed til stoffet. Et typisk eksempel er når JJ beskriver landskabet som baggrund for begivenhederne som her om offerfundene fra Vimose (s. 371): »Mosen er i dag en smuk lille sø, men den ligger i et mørkt og alvorligt landskab, hvor der om sommeren gror flokke af rødbynke med farver som rust og blod« – med et snuptag associerer læseren således fra nutidens idyl til krigens farver og lugte. Et andet greb JJ benytter flere gange, er at koble forhistorien til den senere tid via landskabet – her er henvisningen til Chr. 4. og Tryggevælde Å i forbindelse med de rige fund på Stevns og placeringen af Vorbasse ved henvisning til Valdemar Sejrs ridt ad Hærvejen mod Ribe oplagte eksempler (s. 432 og 392). Historiens evige tilstedeværelse i det danske landskab er et element der flyder tykt gennem alle bindene,

og som via JJ's poetiske landskabsbeskrivelser gør dem yderst læseværdige og -venlige. Beskrivelsen af Stevns er typisk: »*Færdes man i disse øst-sjællandske egne en tidlig forårsdag, mærker man straks, at det er et landskab, som helt er defineret af lyset. Under det store himmelrum strækker markerne sig ud i det uendelige.*« (s. 432). Fra samme kapitel skal nævnes et sidste eksempel på JJ's evne til at fange læseren med sin indlevende fremstilling. I en af de rige grave i Himlingøje er begravet en ung mand hvis lig har været parteret – måske for at lette en hjemtransport fra sydlige himmelstrøg. I graven findes også skelettet af en hund der afviger fra den robuste type der ellers kendes fra perioden. Denne store, men spinkle selskabshund har flere knoglebrud som JJ beskriver som følger af dens slidsomme liv blandt de bidske danske hunde – »*det har sikkert ofte været nødvendigt for landsbyens beboere at kaste sten efter de mange halvvilde dyr, der hylede og gøede, når de gerådede i støjende hundeslagsmål*« (s. 438).

Som det forhåbentlig er fremgået, fortælles historien om de store politiske og sociale forandringer uden at miste taget i hverken kilde-materialet eller de små vedkommende dagligdags historier, og det er ikke muligt at skelne det underholdende fra det informerende. Ud over at kunne give både fagfolk og alment interesserede et grundigt videnskabeligt underbygget indblik i den ældre jernalder er værket ualmindelig velskrevet og spændende, og det er med forventning undertegnede ser frem til det 4. bind hvor oldtiden ender og historien tager sin begyndelse.

Anne Katrine Gjerløff

GUNNAR VIBY MOGENSEN: Skattesnyderiets historie. Udviklingen i underdeklarationen i Danmark i 1900-tallet, Rockwool Fonden og Syddansk Universitetsforlag 2003, 659 sider, 350 kr.

Inden for alle befolkningsgrupper er der mennesker, som (sn)yder efter evne og nyder efter indsats. Sådan var det også i 1900-tallet, men evnen faldt gradvist fra omkring en fjerdedel til omkring en tyvendedel af den personlige indkomst, og sidst på århundredet tegnede det sorte arbejde sig for to tredjedele af underdeklarationen.

Et af landets nyere universiteter gav i april 2003 en opvisning i en af landets ældste universitetsdiscipliner. Det skete, da lederen af Rockwool Fondens Forskningsenhed, cand. polit. Gunnar Viby Mogensen, forsvarede sin afhandling om skattesnyderiets historie for den filosofiske doktortræning ved Syddansk Universitet i Odense.